

Віктор ПІСКУН

курсант II курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Кристина РЕЗВОРОВИЧ

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в державі впливає на всі сфери суспільного життя, включно з реалізацією прав і свобод громадян.

Питання обмеження прав і свобод громадян під час воєнного стану – це питання балансу між безпекою держави та захистом основоположних прав особи. Воєнний стан – особливий правовий режим, що запроваджується в державі або в окремих її регіонах у разі збройної агресії, нападу чи загрози нападу. Воєнний стан не скасовує конституційні права і свободи громадян, однак допускає тимчасове обмеження певних прав, якщо це необхідно для забезпечення національної безпеки та оборони.

Поняття прав людини охоплює два основні аспекти. Перший стосується того, що кожна людина володіє невід’ємними та невідчужуваними правами лише завдяки своїй людській природі. Йдеться, зокрема, про моральні права, які впливають із самої сутності особистості та забезпечують відчуття власної гідності. Другий аспект підкреслює юридичну природу прав людини, яка закріплена в національному та міжнародному законодавстві.

Під час воєнного стану законодавство Україні дотримується принципу верховенства права. Згідно зі статтею 64 Конституції України під час воєнного стану можуть бути обмежені окремі права і свободи людини і громадянина [5, с. 18], крім тих, що не підлягають обмеженню навіть в умовах надзвичайного чи воєнного стану, а саме: право на життя (ст. 27), заборона катувань (ст. 28), право на професійну правову допомогу (ст. 59), презумпція невинуватості (ст. 62), недопустимість подвійного покарання (ст. 61)

[5, с. 9; 17]. Основні правові норми, що регулюють питання обмеження прав, містяться у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12.05.2015 р., зокрема стаття 8 запроваджує тимчасові обмеження на здійснення конституційних прав і свобод людини і громадянина [9]. Також в країні діє парламентський нагляд за правомірністю обмежень: згідно із ст. 101 Конституції України Уповноважений Верховної Ради з прав людини виконує парламентський контроль за дотриманням конституційних прав та свобод людини і громадянина [5, с. 30]. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» № 776/97-ВР від 23.12.1997 р. передбачає моніторингову функцію Уповноваженого Верховної Ради з прав людини щодо дотримання прав громадян [11].

В Україні діють норми міжнародного гуманітарного права, зокрема норми Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р., що ратифікована у 1954 р. [2]. Обмеження прав можливі лише в межах, визначених Міжнародним пактом про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р., стаття 4 якого передбачає, що у період надзвичайного стану державам дозволяється тимчасово не дотримуватися окремих зобов'язань, за винятком тих, що стосуються права на життя, заборони тортур, рабства та подібних фундаментальних прав [6]. Україна також дотримується своїх зобов'язань перед ООН та Радою Європи, зазначених в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. та Європейської конвенції з прав людини (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод) від 04.11.1950 р. [1].

При дотриманні міжнародного законодавства воєнний у будь-якому разі передбачає тимчасове обмеження окремих прав і свобод громадян. Основним актом, що регулює обмеження під час воєнного стану в Україні, є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» із посиланням на положення Конституції та конкретизуючими підзаконними актами. Механізми реалізації обмежень додатково визначаються наказами військових адміністрацій, рішень РНБО, указами Президента та постановами Кабінету Міністрів.

Згідно із ст. 33 Конституції України в інтересах національної безпеки може бути обмежена свобода пересування громадян [5, с. 10]. Пункт 4 статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює обмеження на пересування через введення комендантської години або перепусток [9].

Законодавство суттєво обмежує право на зібрання. Здійснення зібрань обмежується ст. 39 Конституції України [5, с.12]. Пункт п. 10 ст. 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану» забороняє проведення мітингів, зібрань та демонстрацій [9].

В інтересах безпеки, територіальної цілісності держави статтею 34 Конституції України вводиться обмеження свободи слова [5, с.11]. Пунктом 6 ст. 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану» вводиться тимчасова цензура та контроль за ЗМІ [9].

Залишається чинним, згідно із ст. 43 Конституції України, право на

працю [5, с.13], але можуть бути запроваджені обмеження відповідно до пункту 7 статті 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану» у вигляді мобілізації робочої сили та заборони страйків. Стаття 33 Кодексу законів про працю України №322-VIII від 10.12.1971 р. дозволяє перевести працівника на іншу роботу, яка не передбачена трудовим договором, без його згоди [3]. При цьому не дозволяється переведення на роботу в іншу місцевість, де тривають активні бойові дії.

Ст. 30 Конституції України [5, с.10] та п. 5 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» обмежують право на приватність через можливість проведення обшуку житла без рішення суду, вилучення майна, примусове виселення в умовах надзвичайної потреби [9].

Окрему групу обмежень складають цивільно-правові зобов'язання, які під час воєнного стану покликані у кризових ситуаціях забезпечити потреби держави, надаючи при цьому максимальний рівень захисту громадян.

Згідно із ст. 41 Конституції України в умовах воєнного стану можливе примусове відчуження майна для потреб оборони [5, с.13]. Цивільний кодекс України №435-IV від 16.01.2003 р. у ст. 353 гарантує подальшу компенсацію відчуженого майна відповідно до його ринкової вартості [12].

Згідно з п. 11 статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» підприємства примусово залучаються до виконання робіт/послуг оборонного призначення за спеціальними договорами [9]. Основний нормативно-правовий акт, що регулює укладення договорів на постачання товарів, робіт і послуг оборонного призначення, – Закон України «Про оборонні закупівлі» № 808-IX від 17.07.2020 р. передбачає спрощену процедуру закупівель для потреб сектору безпеки і оборони, тобто без проходження тендеру, через прямі договори, але з перевіркою на відповідність безпековим критеріям [8]. Положення Закону України «Про публічні закупівлі» №922-VIII від 25.12.2015 р. не застосовуються для закупівель у сфері оборони [10].

Пункт 3 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» дозволяє вводити обмеження на здійснення підприємницької діяльності, а саме: тимчасово зупиняти діяльність підприємств за рішенням військової адміністрації [9].

Слід зазначити, що після введення воєнного стану в Україні громадяни відчували певні обмеження, але водночас було вжито заходів для збереження базових прав.

Прикладом реалізації прав громадян під час воєнного стану є безперервний доступ до електронних послуг через функціонування застосунку «Дія», який виступає важливим інструментом дистанційної взаємодії особи з державою. Міністерство цифрової трансформації України забезпечило резервування критичних серверів, а також співпрацю з міжнародними ІТ-партнерами (Google, Amazon Web Services) для безперервного функціонування. Попри широкомасштабну агресію, Україна зберегла

функціональність цифрових сервісів, а також розширила їх, адаптуючи до умов воєнного часу. На момент воєнного стану збережено (і навіть розширено) його функціональність. Збережена можливість оформити цифрові документи: паспорт (ID-картка, закордонний паспорт), податковий номер (РНОКПП), водійське посвідчення та техпаспорт, студентський квиток. Здійснюються державні послуги: допомога ВПО (внутрішньо переміщеним особам), єПідтримка (фінансова допомога під час війни), реєстрація ФОП онлайн, подання заяви на відшкодування зруйнованого майна, подання документів на заміну водійського посвідчення, заяви на отримання соцвиплат. Додані послуги для воєнного часу: е-бронювання працівників, е-субсидії, повідомлення про переміщення військовозобов'язаних, оповіщення про повітряну тривогу (інтеграція з «ЄТривога»).

Забезпечення прав людини, безпеки населення та збереження гідності постраждалих від воєнних дій є дії по тимчасовому переміщенню цивільного населення відповідно до внутрішнього законодавства та норм міжнародного гуманітарного права. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» у ст. 8 п. 9 надав органам влади право проводити евакуацію населення, забезпечуючи житло, харчування, медичну допомогу [9]. Кодекс цивільного захисту України у ст. 32 визначає порядок евакуації в умовах надзвичайної ситуації або воєнного стану [4]. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» №1706-VII від 20.10.2014 р. встановлює статус, гарантії та права внутрішньо переміщених осіб (ВПО), надає офіційний статус ВПО з довідкою з реєстрацією, передбачає захист від дискримінації та компенсацію за житло або тимчасове розміщення; гарантує щомісячну фінансову допомогу (залежно від категорії), доступ до медицини, освіти, працевлаштування [7].

Отже, воєнний стан не скасовує правову державу, а лише трансформує її правові механізми. Воєнний стан – виняткова правова ситуація, під час якої цивільне право не припиняє своєї дії, однак зазнає коректив з урахуванням обмежень, встановлених законодавством. Завдання держави – забезпечити пропорційність обмежень, їх законність та тимчасовість, а також гарантувати механізми компенсації та захисту. Український досвід 2022-2025 рр. показав, що навіть під час війни держава зберігає демократичні інститути й правові механізми.

1. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.05.2025).

2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 26.05.2025).

3. Кодекс законів про працю України №322-VIII від 10.12.1971. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

4. Кодекс цивільного захисту України № 5403-VI від 02.10.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

5. Конституція України : Станом на 5 березня 2019 р.; (відповідає офіційному

текстові). Київ, 2019. 66 с.

6. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 26.05.2025).

7. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України №1706-VII від 20.10.2014 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> 14. (дата звернення: 26.05.2025).

8. Про оборонні закупівлі : Закон України № 808-IX від 17.07.2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

9. Про правовий режим воєнного стану : Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

10. Про публічні закупівлі : Закон України №922-VIII від 25.12.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

11. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України №776/97-ВР від 23.12.1997 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

12. Цивільний кодекс України №435-IV від 16.01.2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 26.05.2025).

Ольга ПОПОВА

курсант 2 курсу ФПФОДР НПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Маргарита ЧОБОТЬКО

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ БОЙОВИХ МИСТЕЦТВ У СИСТЕМІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ: ПРАКТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Сучасна система підготовки правоохоронних органів орієнтована на комплексний розвиток фізичних, технічних і психологічних якостей співробітників. Однією з невід’ємних складових цієї підготовки є бойові мистецтва, які відіграють важливу роль як у формуванні фізичної витривалості і сили, так і у розвитку психологічної стійкості, впевненості у власних силах та умінь ефективно діяти в стресових ситуаціях. В умовах зростаючих викликів, пов’язаних із забезпеченням громадського порядку, боротьбою зі злочинністю та тероризмом, роль бойових мистецтв у підготовці правоохоронців значно посилилася і набуває все більшого практичного значення.

Фізична підготовка правоохоронця – це багатогранний процес, який